

Sygn. akt II UK 185/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 stycznia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Maciej Pacuda

w sprawie z wniosku H. L.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w G.
z udziałem zainteresowanego K. Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji Sp. z
o.o. w K.
o zasiłek chorobowy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 16 stycznia 2020 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego w G.
z dnia 17 listopada 2017 r., sygn. akt VII Ua (...),

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanego organu
rentowego na rzecz wnioskodawcy 240 zł (dwieście czterdzieści)
tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 17 listopada 2017 r., VII Ua (...), Sąd Okręgowy w G.
oddalił apelację pozwanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w G. od

wyroku Sądu Rejonowego w G. z dnia 25 maja 2017 r. w sprawie z wniosku H. L. o zasiłek chorobowy, przy udziale zainteresowanego – K. Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji spółki z o.o. w K.

W stanie faktycznym sprawy, wnioskodawca od dnia 1 sierpnia 1996 r. do dnia 3 lipca 2015 r. był zatrudniony na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony w K. Przedsiębiorstwie Wodociągów i Kanalizacji spółki z o.o. w K. (dalej KPWiK). Od dnia 1 października 2009 r. wnioskodawcy powierzono stanowisko kierownika oczyszczalni ścieków i ujęć wody. W okresie zatrudnienia ponadto zawarł on w dniu 1 sierpnia 2010 r. umowę zlecenia na czas określony - 5 miesięcy z KPWiK, celem doradztwa technologicznego i eksploatacyjnego w oczyszczalni ścieków w S. W okresach od dnia 4 kwietnia 2014 r. do dnia 18 maja 2014 r., od dnia 28 czerwca 2014 r. do dnia 11 lipca 2014 r. oraz od dnia 16 stycznia 2015 r. do dnia 2 lipca 2015 r. wnioskodawca był niezdolny do pracy i KPWiK wypłaciła mu zasiłek chorobowy w kwocie 37.326,46 zł. Wnioskodawca od 2011 r. zawierał umowy zlecenia z Gminnym Przedsiębiorstwem Remontowo-Usługowym spółką z o.o. w S. o doradztwo technologiczne i eksploatacyjne oczyszczalni ścieków. W początkowym okresie wnioskodawca przyjeżdżał do oczyszczalni na cotygodniowe wizytacje, natomiast w późniejszym czasie - w związku z tym, że Ł. P. zatrudniony na stanowisku brygadzysty oczyszczalni ścieków samodzielnie radził sobie z bieżącą pracą obiektu, wizytacje stały się rzadsze. W dniu 2 stycznia 2014 r. została zawarta umowa dotycząca okresu od dnia 1 stycznia 2014 r. do dnia 31 grudnia 2014 r., następnie w dniu 2 stycznia 2015 r. dotycząca okresu od dnia 1 stycznia 2015 r. do dnia 30 czerwca 2015 r., kolejna w dniu 1 sierpnia 2015 r. dotycząca okresu od dnia 1 sierpnia 2015 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. i ostatnia zawarta w dniu 4 stycznia 2016 r. dotycząca okresu od dnia 1 stycznia 2016 r. do dnia 30 czerwca 2016 r. W okresie orzeczonej niezdolności do pracy wnioskodawca pozostawał w gotowości do udzielania doradztwa technologicznego w oczyszczalni ścieków w S., niemniej żadnych czynności związanych z umową nie wykonywał, wobec braku potrzeby. Wnioskodawca składał comiesięczne rachunki za wykonanie pracy zgodnie z zawartymi umowami zlecenia na kwotę 900 zł, a następnie 1.000 zł brutto, w tym także za okres orzeczonej niezdolności do pracy. Według ustaleń nie został on

pouczony, że zasiłek chorobowy nie przysługuje w przypadku wykonywania pracy zarobkowej w okresie orzeczonej niezdolności do pracy.

Organ rentowy zaskarżoną decyzją odmówił wnioskodawcy prawa do zasiłku chorobowego i zobowiązał go do zwrotu nienależnie pobranego zasiłku w kwocie 37.326,46 zł.

Na skutek odwołania wnioskodawcy, Sąd Rejonowy w G. zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił, że ubezpieczony nie ma obowiązku zwrotu pobranego zasiłku chorobowego, wskazując że zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 645 ze zm. dalej ustawa zasiłkowa) wykonujący w okresie orzeczonej niezdolności do pracy pracę zarobkową lub wykorzystujący zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia traci prawo do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia. Powołując się na poglądy doktryny i orzecznictwo, Sąd ten stwierdził w odniesieniu do interpretacji pojęcia „pracy zarobkowej”, że jest to „praca” w potocznym tego słowa znaczeniu, obejmująca wykonywanie czynności na podstawie różnych stosunków prawnych o charakterze cywilnoprawnym, a także prowadzenie własnej działalności gospodarczej, samozatrudnienie. Pracą zarobkową jest więc każda aktywność ludzka zmierzająca do osiągnięcia zarobku, wykonywana na każdej podstawie prawnej albo i bez takiej podstawy (praca na czarno), bez względu na wymiar czasu tej pracy. W rozpatrywanej sprawie, zostały w ocenie Sądu Rejonowego, spełnione wszelkie przesłanki pozwalające uznać pracę wnioskodawcy na rzecz Gminnego Przedsiębiorstwa Remontowo - Usługowego w S. w okresie orzeczonej niezdolności do pracy za pracę zarobkową w rozumieniu art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej, zatem utracił on prawo do zasiłku chorobowego za cały okres zwolnienia lekarskiego. Podstawowym warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi jest brak prawa do świadczenia oraz świadomość tego osoby przyjmującej to świadczenie, płynąca ze stosownego pouczenia uprawnionego przez organ rentowy o okolicznościach powodujących wypłatę świadczeń nienależnych, przy czym pouczenie stanowi warunek *sine qua non* obowiązku ich zwrotu (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 26 kwietnia 1980

r., II URN 51/80; z dnia 11 stycznia 2005 r., I UK 136/04; z dnia 9 lutego 2005 r., III UK 181/04; z dnia 16 stycznia 2009 r., I UK 190/08).

Sąd Rejonowy ustalił, że wnioskodawca nie został pouczone, iż prawo do zasiłku chorobowego nie przysługiwałoby mu za cały okres zwolnienia lekarskiego w przypadku wykonywania pracy zarobkowej. Skoro wnioskodawca nie został skutecznie pouczone o sankcjach wynikających z art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej, to nie może zostać zobowiązany do zwrotu wypłaconego świadczenia.

Sąd Okręgowy oddalił apelację organu rentowego, przyjmując za własne ustalenia faktyczne i rozważania prawne Sądu pierwszej instancji oraz podzielił ich ocenę, przyjmując, że wnioskodawca utracił prawo do zasiłku chorobowego za cały okres zwolnienia lekarskiego, co spowodowało oddalenie jego odwołania w punkcie 2 wyroku Sądu Rejonowego (tj. w zakresie żądania przyznania ubezpieczonemu prawa do zasiłku chorobowego), którego to rozstrzygnięcia pozwany nie kwestionował wywiedzioną apelacją. Zdaniem Sądu Okręgowego przepis art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej nie stanowi przepisu szczególnego w stosunku do art. 84 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 300 ze zm., dalej ustawa systemowa) w tym znaczeniu, że wyłącza stosowanie tego ostatniego przepisu do nienależnie pobranych świadczeń. Sąd Okręgowy podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji, że według ustalonego stanu faktycznego nie ma podstaw do stwierdzenia, iż wnioskodawca pobrał sporne świadczenie na skutek świadomego i zawinionego działania, zaś brak pouczenia go o okolicznościach powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń emerytalnych lub rentowych zwalnia go z obowiązku zwrotu świadczeń pobranych mimo istnienia tych okoliczności, choćby nawet mógł powziąć o nich wiadomość z innych źródeł. Obowiązek pouczenia spoczywa na organie rentowym, samo zaś pouczenie powinno być wyczerpujące i zawierać informację o obowiązujących zasadach zawieszalności prawa do świadczeń. Brak pouczenia zwalnia bowiem osobę bezpodstawnie pobierającą świadczenia z obowiązku ich zwrotu.

W skardze kasacyjnej od tego wyroku, zaskarżając go w całości, pełnomocnik organu rentowego zarzucił naruszenie prawa materialnego – art. 17 ust. 1 oraz art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej, poprzez ich niezastosowanie i w

konsekwencji zmianę decyzji organu rentowego, art. 84 ust. 2 ustawy systemowej, poprzez jego zastosowanie, w sytuacji gdy w rzeczywistości w ustawie zasiłkowej, brak jakiejkolwiek delegacji do zastosowania art. 84 ust. 2 ustawy systemowej, błędną interpretację art. 84 ustawy systemowej w związku z art. 61 ust. 1 pkt 1 ustawy zasiłkowej, polegającą na przyjęciu, że za brak pouczenia ubezpieczonego o konsekwencji wykonywania pracy w trakcie orzeczonej niezdolności do pracy należy obciążyć odpowiedzialnością organ rentowy, podczas gdy to pracodawca (a nie ZUS) był podmiotem uprawnionym i realizował wypłatę zasiłku, art. 61 ust. 1 pkt 1 ustawy zasiłkowej, zgodnie z którym prawo do zasiłków określonych w ustawie i ich wysokość ustalają oraz zasiłki te wypłacają płatnicy składek na ubezpieczenie chorobowe, którzy zgłaszają do ubezpieczenia chorobowego powyżej 20 ubezpieczonych, poprzez jego niezastosowanie i w konsekwencji zmianę decyzji organu rentowego, wskutek rzekomego braku pouczenia, które winno być dokonane przez organ rentowy, w sytuacji gdy to wypłatę zasiłku realizował nie organ rentowy lecz pracodawca ubezpieczonego. Zarzucił także naruszenie przepisów postępowania - art. 233 k.p.c., poprzez przyjęcie pozostawania przez wnioskodawcę w nieświadomości i niewiedzy co do ustawowego zakazu wykonywania pracy zarobkowej w okresie orzeczonej niezdolności do pracy oraz art. 227 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 328 § 2 k.p.c. oraz art. 316 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., a także art. 382 k.p.c. i art. 386 § 1 k.p.c., w następstwie którego doszło do pominięcia przeprowadzenia dowodu z przesłuchania osoby zajmującej się działem kadrowo - płacowym pracodawcy wnioskodawcy – (zainteresowanego w sprawie) oraz zleceńodawcy.

W oparciu o przedstawione zarzuty, wniośł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji, ewentualnie zmianę w całości zaskarżonego wyroku i rozstrzygnięcie co do istoty sprawy poprzez oddalenie w całości odwołania wnioskodawcy od decyzji organu rentowego wraz z orzeczeniem o kosztach postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pełnomocnik wnioskodawcy wniośł o wydanie postanowienia o odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, a w

przypadku przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, o jej oddalenie wraz z orzeczeniem o kosztach postępowania, w tym kosztach zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie jest uzasadniona, bowiem zaskarżone orzeczenie mimo błędnego uzasadnienia odpowiada prawu.

Wstępnie należy zauważyć, posiłkując się utrwalonym orzecznictwem (por. ostatnio wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2019 r., II UK 150/18), że zgodnie z art. 398³ § 3 k.p.c. podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub ocena dowodów. Oznacza to jednoznaczne określenie funkcji Sądu Najwyższego jako sądu prawa, który rozpoznając skargę kasacyjną w granicach jej podstaw, jest związany z mocą art. 398¹³ § 2 k.p.c. ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Wyłączenie w art. 398³ § 3 k.p.c. z podstaw skargi kasacyjnej zarzutów dotyczących oceny dowodów pozbawia skarżącego możliwości powoływania się na zarzut naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów przewidzianej w art. 233 k.p.c. W sposób oczywisty odnosi się to również do zarzutu naruszenia art. 227 k.p.c., art. 316 § 2 (określającego powinność otwarcia rozprawy) oraz art. 386 § 1 k.p.c. (wskazującego na sposób orzekania apelacyjnego). W tej więc części skarga kasacyjna wnioskodawcy nie została oparta na ustawowej podstawie.

Nie jest też uzasadniony zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. Według utrwalonego w judykaturze stanowiska (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 18 marca 2003 r., IV CKN 1862/00, a także postanowienia: z dnia 20 lutego 2003 r., II CKN 1138/00 oraz z dnia 5 kwietnia 2002 r., II CKN 1368/00, niepublikowane), zarzut naruszenia tego przepisu może znaleźć zastosowanie w tych wyjątkowych sytuacjach, w których treść uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji uniemożliwia całkowicie dokonanie oceny toku wyводу, który doprowadził do wydania wyroku. Sytuacja taka nie występuje w niniejszej sprawie.

Na koniec tej części wywodów trzeba zauważyć, że art. 382 k.p.c. nie stanowi samodzielnej podstawy działania sądu drugiej instancji, gdyż swoją funkcję

merytoryczną (rozpoznawczą) sąd ten spełnia – w zależności od potrzeb oraz wniosków stron – stosując (przez odesłanie zawarte w art. 391 k.p.c.) właściwe przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Przepis art. 382 k.p.c. nie nakłada przy tym na sąd drugiej instancji obowiązku przeprowadzenia postępowania dowodowego, lecz sąd ten jest władny samodzielnie dokonać ustaleń faktycznych bez potrzeby uzupełniania materiału dowodowego zebranego przed sądem pierwszej instancji, o ile zachodzą ku temu potrzeby.

Odnosnie do zarzutów naruszenia prawa materialnego trzeba zauważyć, za uzasadnieniem wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2019 r., II UK 76/18, że stosownie do art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej ubezpieczony wykonujący w okresie orzeczonej niezdolności do pracy pracę zarobkową lub wykorzystujący zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia traci prawo do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia. Z przepisu tego wynikają dwie niezależne przesłanki utraty prawa do zasiłku: 1) wykonywanie pracy zarobkowej w okresie niezdolności do pracy; 2) wykorzystanie zwolnienia w sposób niezgodny z jego celem. Do utraty prawa do zasiłku wystarczy zaistnienie jednej z nich. W kwestii wykładni pojęcia „wykonywanie pracy zarobkowej”, mającej zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia, było w związku z tym przesądzenie czy wymienione w decyzji organu rentowego i potwierdzone w ustaleniach faktycznych przyjętych w podstawie zaskarżonego wyroku czynności skarżącego stanowiły taką pracę. Orzecznictwo Sądu Najwyższego, trafnie przywołane przez Sądy orzekające w niniejszej sprawie, zasadniczo przyjmuje, że wszelka aktywność zarobkowa w okresie pobierania zasiłku powoduje taki skutek, uznając jednak, że od tej zasady mogą istnieć odstępstwa uzasadnione zwłaszcza sporadycznym i formalnym charakterem czynności ubezpieczonego lub ich niezbędnością dla kontynuacji działalności gospodarczej, jak niektóre czynności związane z zatrudnianiem pracowników, opłacanie czynszu itp. Możliwość uznania, że nie dochodzi do utraty prawa do zasiłku chorobowego, w przypadku aktywności zmierzającej do osiągnięcia zarobku w czasie pobierania tego zasiłku, występuje jednak tylko wówczas, gdy ma ona charakter incydentalny i wymuszony okolicznościami. Stanowisko dopuszczające tego rodzaju wyjątki jest już wyraźnie ukształtowane w orzecznictwie.

W ustalonym stanie faktycznym, niekwestionowanym skutecznie w skardze kasacyjnej, w okresach wskazanych w decyzji wnioskodawca nie wykonywał jednak żadnej pracy na rzecz zleceniodawcy, bowiem – jak ustalono - w okresie orzeczonej niezdolności do pracy jedynie pozostawał w gotowości do udzielania doradztwa technologicznego w oczyszczalni ścieków w S., niemniej żadnych czynności związanych z umową nie wykonywał, wobec braku potrzeby. To wiążące ustalenie dają pełną podstawę do stwierdzenia, że pobranie przez ubezpieczonego wynagrodzenia na podstawie zawartej umowy cywilnoprawnej, w sytuacji gdy nie wykonywał on żadnych czynności na jej podstawie (pozostawał jedynie w gotowości do jej wykonywania), nie stanowi wykonywania pracy zarobkowej i nie powoduje utraty prawa do zasiłku chorobowego na podstawie przywołanego wyżej art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej. Można uzupełniająco powołać się na tezę powołanego wyżej orzeczenia, w której Sąd Najwyższy, uwzględniając okoliczności sprawy, uznał że pobranie przez ubezpieczonego wynagrodzenia ryczałtowego na podstawie zawartej umowy cywilnoprawnej, w sytuacji gdy nie wykonywał żadnych czynności na jej podstawie, nie stanowi wykonywania pracy zarobkowej i nie powoduje utraty prawa do zasiłku chorobowego.

Odnosząc się natomiast do zarzutu naruszenia art. 84 ustawy systemowej trzeba przypomnieć, za wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2019 r., III UK 11/18 (LEX nr 2618556), że podstawowym warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi w myśl przepisu art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej jest, po pierwsze, brak prawa do świadczenia oraz, po drugie, świadomość tego osoby przyjmującej to świadczenie, płynąca ze stosownego pouczenia. Kwestia zwrotu nienależnie pobranego świadczenia z ubezpieczenia chorobowego uregulowana została także w art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej, zgodnie z którym w przypadku pobrania nienależnego świadczenia z winy ubezpieczonego lub wskutek okoliczności, o których mowa w art. 15-17 i art. 59 ust. 6 i 7, wypłacone kwoty podlegają potrąceniu z należnych zasiłków bieżących lub innych świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Sąd Okręgowy prawidłowo przyjął, że przepis ten nie stanowi przepisu szczególnego w stosunku do art. 84 ustawy systemowej, bowiem żaden z przepisów ustawy zasiłkowej nie reguluje odmiennie niż art. 84 ust. 2 ustawy systemowej kwestii zwrotu nienależnie

pobranych świadczeń. Inaczej mówiąc, art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej nie reguluje odmiennie okoliczności przemawiających za uznaniem świadczenia za pobrane nienależnie niż czyni to art. 84 ust. 2 ustawy systemowej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 17 stycznia 2012 r., I UK 194/11, LEX nr 1227962; z 3 grudnia 2013 r., I UK 212/13, OSNP 2015 nr 3, poz. 40, czy z 19 lutego 2014 r., I UK 331/13, OSNP 2015 nr 6, poz. 83).

Nie jest wątpliwe w okolicznościach sprawy, że ubezpieczony nie został pouczony przez organ rentowy o braku prawa do pobierania zasiłku chorobowego w przypadku wykonywania pracy zarobkowej w czasie pobierania tego zasiłku, trzeba jednak wskazać, że obowiązku pouczenia o utracie prawa do zasiłku chorobowego w okolicznościach określonych w art. 17 ustawy zasiłkowej nie regulują wprost dyspozycje art. 84 ust. 2 ustawy systemowej, w konsekwencji zgodzić się trzeba ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w wyroku z dnia 12 września 2018 r., III UK 124/17 (LEX nr 2549437), że nie jest wymagane uprzednie pouczenie o możliwości utraty pobranych zasiłków z przyczyn ustawowo określonych, między innymi w art. 17 ustawy zasiłkowej, których wystąpienia nie można z góry zakładać ani przewidzieć (por. podobne stanowisko zawarte w powołanym wyżej wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2019 r., II UK 76/18). Powyższe jednak nie zmienia oceny co do braku podstaw do przypisywania wnioskodawcy aktywności zawodowej w okresie orzeczonej niezdolności do pracy, to zaś przekłada się na brak podstaw do żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, choć z innych przyczyn niż określona przez Sąd Okręgowy w uzasadnieniu skarżonego wyroku.

Uwzględniając powyższe, Sąd Najwyższy wyrokował jak w sentencji na postawie art. 398¹⁴ k.p.c.

O kosztach orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c., uwzględniając taryfowe wynagrodzenie pełnomocnika wnioskodawcy - § 9 ust. 2 i § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. o opłatach za czynności adwokackie (Dz.U. z 2015 r., poz. 1800 ze zm.).